

Kornis Gyula : Magyar filozófusok. (Tanulmányok. Kultúra és Tudomány. 65. kötet. 1930. 229. l.) Sok jel mutatta, hogy a magyar filozófia a magyar művelődésnek kései gyermeke; és egy század elég volt annak igazolására, hogy a késői hajtás gazdag és nemes gyümölcsöt hoz. Sokan nem gondolták és valóban nem is gondolhatták ezt. Idegenből jött ültetvény volt még egy százada s ha ma forgatjuk a harmincas évek filozófusait, megdöbbenünk, minő a gondolatok élénk táru-
 ló serege s minő a nyelvük. A «fogalom» szó helyett ilyenek mint fogony, megfogat, észfogat, az «egyén» helyett egyded, különd, önnözet s más efféle. Páratlanul érthetetlen műnyelv kapott lábra, ki-ki — hiúságból is — gyártotta a műszavakat s körömszakadtáig ragaszkodott hozzájuk. Az Akadémia innen-onnan százéves első Műszótára nem mert belenyúl-
 ni a méhkasba, csak felsorolja a szó-szüleményeket, de nem javasolja egyiket-másikat. Szerencse is. Elmultak, lehullottak az első korai fagyra. Mégis már a 40-es években Szontaghot úgy olvashatjuk, mintha nem is épen ma, de nemrégiben írt volna. Még szomorúbb a nyelvnél a tartalom: visszhang és visszhang, főképp német filozófusok nyomán s ép a korabeli vezérfilozófusok közt sok a homályos. (Óvják is «a hegelileg elkinzott érdemes olvasókat».) Kornis első tanulmányában magvas és színes hosszmetsetet ad filozófiánk fejlődése s az Akadémia viszonyáról. Szinte pittoreszk képek vonulnak fel a XIX. századról: először kanti, hegeli hatások, majd egy nemzeti filozófiává deklarált görögös-németes harmónia-rendszer, amely eredeti véna híján

nem hozott dicsőséget a magyar tudományosságra. A század második felét már színvonalasabb átvételek jelzik: áthat hozzánk a rendszerekről lemondó filozófia-történet-bálványozása, ugyancsak áthat az új-kantiánus filologizálás, majd a pozitivista irány. Végül erőteljes értékelméleti, idealisztikus irány keretében önálló, nagy tehetségek lépnek fel s a lankás-dombos vidékből kijutva — immár a XX. században — egy hegyrendszer tűnik szembe: Pauler Ákos filozófiája, mely európai szemmérték szerint is kiemelkedő, kort jelző, hatalmas és mély alapozású rendszer. Van okunk panaszkodni? A Kelet magyarja nem lehet immár idegen alig 90 esztendő elmúlásával a filozófiai kultúra mélységei iránt.

Szerzőnk érzékeny fülkagylóval hallgatja, vajjon minő felhangok hallatszanak ki a XIX. század tudós irodalmából; «minden filozófia mintegy a nemzeti kultúra összesűrített kifejezése»; «az uralkodó filozófiai áramlatok . . . a kor lelkének és kulturájának rendszeres fogalmi megformulázásai», de «új életeszményeket is szerkesztettek», e szerint «a filozófia valóságos kultúrhatalom, történeti mozgató erővé emelkedik». A filozófia «nem csupán az egyforma emberi ész alkotása, hanem az értékfelfogásé is, mely gyökerében irracionális, a nemzeti karakter szerint különböző». Ebből a XIX. századi fejlődésből csak annyi látszik, hogy a kanyargós, ide-oda verődő ár-
 nak van valaminő gravitációs pontja, mely ígéret csupán; egy rendszeres világlátás, szemlélet sajátos prizmája érzik: a nyugati eszmesugár sajátos közeget talál maga előtt, melyen meg-

török. De még nem látunk magunk előtt kijegcesedett egészet, amely sui generis hazai töből merészen szökkent a magasba. Ha a filozófia «a kultúra öneszmélése», úgy még várjuk azt, aki a magyar kultúrának igazi szellemét filozófiává tudja kristályosítani. Addig, mi, fejlődésünkben arra hivatkozhatunk méltó önérzettel, hogy európai szinten tudunk járni, melyen több tudósunk kiemelkedik. Nagyon hálásak lehetünk Kornisnak a magyar filozófia-történet ez eleven, megkapó összefoglalásáért, melyet az Akadémia 100 éves ünnepére írt. Acélos stílusát színesen tartja felfogásának melegsége, érdekessé teszi józan, biztos ítélete és szellemesen fordulatossá tárgyálása.

E kötet még három nagy tanulmányt közöl: Pauler Ákosról, Medveczkyről és Posch Jenőről, továbbá három kisebbet Alexanderről, Bánócziról és Fináczy Ernőről. Nem külső életrajzok ezek, hanem a művek története, karöltve a szellemi struktúra boncolásával. Kornis mester e téren. A filozófiatörténesek ritkán tudnak élénk varázsolni emberi arcot. Próbáljuk elolvasni pl. Kuno Fischernek nagy Hegel-monografiáját, az emberi Hegel szürkén, elmosódottan marad. A gondolat-mű önálló valósággá meredek, mely elfödi az embert, az alkotót magát. Kornis, mint pszichológus és filozófus elevenebb rétegig halad, az alkotást az alkotóval együtt mutatja be, az alkotás túlsúlyával ugyan, de a belső kibontakozás eleven rajzával. Műről-műre halad, pompás, törölmetszetten éles domborműveket rajzol meg s végül az egyetemes jelentőséghez képest mérlegel. Pauler filozófiáját in statu nascendi állítja élénk. A rendszer körvonalozásából még, sajnos, hiányzik klasszikus alkotásának, a logikának ismertetése (a tanulmány írásakor ez még nem jelent meg), de máris előttünk áll a nagyszabású rendszer szinte minden ízében.

Itt a fejlődés kinyomozására esett a hangsúly, Medveczky-nél és főképp Poschnál a szellemi alkat kibontogatására. «A túlságosan óvatos kritikus szellem, melyben nem sok a konstruktív fantázia, az öntudatlan szkepticizmus határán áll: mikor a kialakult gondolatot megformulázni törekszik, már erőszakot lát benne» — ez valóban Medveczky eredeti attitűdje; mértéktelen óvatosság, bizalmatlanság a rendszeresség «mérészségével» szemben. «Tender minded» (James), finoman gyengéd, óvatos a probléma felállításában és kezelésében. «Annyira felolvad az ismerésben, a racionális összefüggések látásában, annyira elég önmagának, hogy társas hajlamai visszafejlődnek . . . a lelki élet egyéb, az értékek irányában mozgó érzelmi mozzanatai nem érvényesülhetnek» — ez Posch Jenő tudattalan ösmotivuma, ezer más finom szállal átfonva, melyet Kornis fáradhatatlanul bontogat szét.

Biztos értékítéletét szerzőnk széles horizontja, gazdag szemlélő ereje garantálja. Az oly kisebb tanulmány is, aminő Fináczyról szól, csakúgy ontja a találó észrevételeket. A rajz arányossága pedig nemcsak igazság-érzékünket elégíti ki, hanem esztétikai élvezetet is kelt.

Önkénytelenül felmerül a gondolat: miért van az, hogy a magyar filozófusok történetében Kornis, sajnos, érintetlen talajon jár, első forrásból kénytelen dolgozni. Filozófusaink éltek, írtak, letűntek, mintegy archivumba kerülve porosodnak. Gondolati küzdelmeik heve kihamvadt és egy távoli kor embere már nem érzi s nem is igen érezheti, hogy mik voltak — egykor — az igazi nehézségek, a problémák nagy, sőt kínzó központjai. Az átlagos filozófia-történet mint egy-egy meteort mutatja be az írókat. Kontinuitás, fejlődés, örök küzdelem pedig itt is van. Kornis mint született történész mutatkozik be; nem pusztá egyéni életrajzokat, vagy pusztá rendszer-

kivonatot akar adni, hanem koráramlatból s emberi törekvésekből, jellemeiből egyaránt magyaráz, korszellemből és nemzeti szellemből eredeztet. Ez az igazi történési elhivatottság, mely eddigelé nálunk — e téren — erősen hiányzik. Az itt közölt tanulmányok is mutatják, hogy tudománytörténetünk terén tátongó hézagokat kitölteni, nagyszabású, széleskörű szintézist alkotni szerzőnk mennyire hivatott. Elpusztíthatatlan nyeresége tudományunknak mindaz, amit írt s nagy nyeresége lehetne a magyar tudományosságnak, ha e megkezdett életművét folytatni módjában lehetne. Eredeti, maga szemével néző, harmonikus világ- és életszemlélete így és eddig is gazdag színekben csillogó rajzokkal ajándékozta meg glóbuszunk legelhanyagoltabb területét: a magyar filozófia történetét, melyben nemcsak egy mult kihamvadt tüze, hanem jövőnk reménye is csillog.

Dékány István.

Kornis Gyula: Kultúra és nemzet. (Tanulmányok. Budapest, 1930. Franklin. 223 l.) Kornis Gyula írói munkássága hű tükre nyilegyenesen céltudatos irányba haladó tudományos és közéleti pályafutásának. Hatalmas érdeklődési köre már fiatal korától kezdve a nagy szintézisek meglátására képesíti. Egyforma alapossággal mélyed el nyelvészeti, majd filozófiai, pszichológiai, pedagógiai, történelmi tanulmányokba, amelyek most mind arra szolgálhatnak, hogy ezt az évek munkájával összegyűjtött óriási elméleti tudást és felkészültséget mint kultúrpolitikus a gyakorlatban, a nemzet tényleges lélekformálásában is gyümölcsöztethesse. «A magyar művelődés eszményei» című nagy munkája, — amelyben művelődés-üintézményeink gyökereit, fejlődését, történelmi hátterét széles keretben nyújtja, először világítja meg a magyar nemzeti szellem strukturájának sok sajátos

vonását, — a csúcspontját jelenti ennek az elméleti felkészültségnek. Ebből a hatalmas munkából még inkább megerősíthette Kornis nagy történelmi öntudatosságát, amely kultúrpolitikájának egyik legjellegzetesebb vonása.

A nemzeti katasztrófa óta Kornist folyton foglalkoztató kultúrpolitikai problémákat tárgyal alig két éve megjelent «Kultúra és politika» című, 25 tanulmányt magába foglaló műve: Mikép lehet legalkalmasabb módon a nemzeti kultúra értékeinek, mint ideális céloknak megvalósítását, megközelíteni? Mikép lehet a filozófus értékeszméit a valóságba gyökereztetni, a következő nemzedék lelkébe csöpögtetni? Milyen legyen az a nemzetnevelés, amely regenerálni segíti a vérző nemzettest életét? Ezeknek a problémáknak továbbszövését, új eszmékkal való kibővítését adja most előttünk fekvő legújabb kultúrpolitikai írásaiban.

A III. Finn-ugor Közművelődési Kongresszus alkalmából írt tanulmánya, az egész magyar kultúra történetének plasztikus összefoglalása, stílszerű bevezetésül szolgál a könyv gerincét alkotó «Nemzeti megújulás» nagyszabású, tervszerű munkaprogramjához. E tanulmány magját Klebelsberg Kuno gróf kultúrprogrammjának: a neonacionalizmusnak elvileg átgondolt, magasabb szintézisbe foglalt kifejtése alkotja. Kutatja elméleti és gyakorlati jogosultságát, történelmi és jelen távlatát. Gondolatkörének lényege a tiszta aktivizmus, amely a produktív magyar ember típusát, a cselekvést, a munkát, a teremtő lendületet, a szigorú kötelességtudást helyezi előtérbe, szemben a passzív, negatív, destruktív szellemmel. Ezek az eszmék Kornis kultúrpolitikájának is sarkalatos pontjai, melyek mint vezérmotívumok azonos szellemi akusztikát kölcsönöznek minden kultúrpolitikai munkájának.